

5. Zapesotsky A. S. Arts education and spiritual safety problems // Pedagogy. 2002.No 1., p.45.
6. The Geneva Declaration of Principles . - [Electronic resource] - Access: <http://apitu.org.ua/wsis/dp>. - Dividers. s screen.
7. Sergeev K. A., Razeev D. N. The concept of education in the phenomenology of science // Education and Civil Society (roundtable materials November 15,2002). / Ed.J. N. Solonin. SPb .: Saint-Petersburg Philosophical Society, 2002,vol. 1. - p.78 - 84.
8. Modern information technologies in education // information. technologies. – [Electronic resource]. - Header. screen. - Access: http://technologies.su/informacionnye_tehnologii_v_obrazovanii
9. Ivanov D. V. Virtualization of society. SPb.: "Petersburg Oriental Studies", 2000. 96 p.

Цибра Микола Федорович – доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

УДК:171

СУБСТАНЦІЯ ГІДНОСТІ

Публікація викликана необхідністю субстанціонального аналізу філософської концепції гідності у структурі особистості. Розглядаються основні риси поняття гідності у соціально-філософському аспекті з точки зору соціального удосконалення і зрілості особистості.

Ключові слова: субстанція, гідність, честь, справедливість, добро, зло, свобода, істина, незалежність.

СУБСТАНЦІЯ ДОСТОИНСТВА

Публикация вызвана необходимостью анализа субстанциальной концепции достоинства личности. Рассматриваются основные черты понятия достоинства в социально-философском аспекте, с точки зрения социального совершенствования и зрелости личности.

Ключевые слова: субстанция, достоинство, честь, справедливость, добро, зло, свобода, истина, независимость.

SUBSTANCE OF DIGNITY

A publication is caused by the necessity of analysis of substanceconception of dignity of personality. The basic lines of concept of dignity are examined in a socially-philosophical aspect, from the point of view of social perfection and maturity of personality.

Key words: substance, dignity, honour, justice, good, evil, freedom, truth, independence.

Апріорі, ключову роль у житті окремої людини, і суспільства у цілому, відіграють моральні орієнтири. На підставі моральних чинників кожна особистість формує свій власний моральний скарб, як опору і важіль повсякденного життя і відносин у суспільстві. Субстанція гідності займає головну позицію у моральній структурі особистості. Ця настанова, це почуття мають суттєвий вплив на направленність поведінки людини, зміст її соціальної активності, вчинки, громадянську і громадську позиції, на загальне відношення до світу. Втрата людиною спокою, рівноваги, впевненості у майбутті і, навіть, певною мірою, сенсу життя – є завжди наслідком руйнування та переосмислення старої системи моральних чинників. Щоб «відремонтуватись, відродитись», набутти сенс існування знову, у нових суспільних вимогах і обставинах, особистості необхідно опанувати нову запропоновану систему, ґрунтуючись на

загальнолюдському досвіді, враховуючи нові, нещодавно набуті суспільством норми і форми поведінки та діяльності.

Сучасні дослідження суспільного стану, характеризуються низкою негативних особливостей. Світосприйняття людини «на переломі епох», а простіше, на зміні громадянських установок, моральних аспектів і орієнтирів, якщо не докорінно, але суттєво змінюється, але не всі здатні відразу слідувати і подкорятися запропонованим обставинам. Нове завжди вносить певний хаос, незручності у спілкуванні і відносинах між людьми, навіть серед близьких спільнот.

Загострюються проблеми вибору цілей та пошуки адекватного сенсу. Надає незручностей і синдром відставання духовного розвитку індивіда від науково-технічного прогресу. Домінування технократичного та прагматично-споживацького світосприйняття спричиняє свої проблеми. Важко протікають і процеси відчуженості та втрата ідентифікаційної культурної пам'яті, руйнування класичних ціннісних ієрархій. Дратують нестійкість інформаційного поля, нерідко штучне «осучаснення» культури. Тяжіють багатоманітні прояви деструктивних процесів: етно-регіональні конфлікти та втрата національної самосвідомості; «проблеми молоді», феміністський рух, таке інше. На «свободі і волі» поширився містицизм і магія, нові і давні малообґрунтовані культи; поставангардизм, маскульт та інші справжні і фальшовані цінності.

Інформаційне суспільство, з його так званим «телеграфним стилем» спілкування, породжує небезпеку маніпуляції суспільною думкою, привчає до існування і «вживання» невинуватого, необміркованого та неякісного інтелектуального продукту. Це відкриває шлях до маніпулювання гідністю. ХХ ст. загостило проблему і сформувало тип людей, для яких гідність постала, як заклик. Німецький філософ М. Гайдеггер, аналізуючи таке тлумачення гідності, підкреслює спорідненість гідності з істиною. Гідність вимальовується суттю, правдою життя, змушує людину, спочатку подумки, вирватися з галасливої буденності у тишу розуміння своєї обмеженості, швидкоплинності часу перебування у цьому світі. Кожну особистість піклувало власне призначення на Землі, цікавила необхідна міра гідності для спокійного перебування в іпостасі людини.

Як категорія етики, гідність означає уявне моральне відношення людини до самої себе, бажане відношення до неї з боку суспільства, оточуючих. Моральна цінність особистості повинна поєднуватися з її моральними здобутками. Розуміння фальшування відносин неодмінно викликає небезпечний для особистості стан фрустрації.

В історії європейської філософії можна виділити дві основні тенденції дослідження проблеми людської гідності: раціонально-гуманістичну і християнську. Підставою цього поділу є двоїстість природи гідності людини. З одного боку, вона формується у процесі автономізації та виділення людини з громади. З іншого, для усвідомлення гідності необхідно співвіднести себе з іншими людьми або з Вищим началом. Гідність людини – в біблійному розумінні – виникає насамперед з її розуміння створення себе «по образу і подобию».

Усвідомлення людиною власної гідності, постає як форма самоусвідомленості та самоконтролю. Людина не вдається до негативного вчинку, вважаючи, що це нижче її гідності. Гідність – це вираз відповідальності людини за свою поведінку насамперед перед собою, це форма самоствердження особистості. Гідність зобов'язує здійснювати моральні вчинки, співвідносити свою поведінку з вимогами суспільної моралі.

Адекватно, гідність особистості вимагає від інших поваги до неї, визнання за нею відповідних прав та можливостей. Гідність передбачає рівнозначну вимогливість до себе з боку оточуючих. У цьому відношенні гідність залежить від місця людини у суспільстві, враховується також і здатність забезпечувати практичне впровадження невідчужуваних прав та визнання самоцінності особистості.

Поняття гідності особистості спирається на принцип рівності всіх людей у моральному відношенні, на права кожної людини на повагу, заборону принижувати гідність, незалежно від того, до якого соціального стану вона належить. Гідність – це також оцінка людини з точки

зору норм соціальної групи. Тому існують такі поняття, як гідність офіцера, гідність судді, гідність вченого, лікаря, підприємця тощо. Почуття гідності спонукає здійснювати певні вчинки, щоб добитися високої оцінки своєї діяльності саме в межах тієї соціальної групи, до якої вона належить. З поняттям гідності пов'язані обов'язкові для членів даного співтовариства вимоги, певні стандарти поведінки, які отримали назву «кодекси гідності». Поняття гідності означає сукупність гуманних моральних якостей, а також повагу цих якостей у самому собі та в інших, колегах.

Гідність – збірна філософська і національна субстанція, зі своїми власними, особистісними рисами, це категорія, в якій акумулюється попередній досвід людини, її історії у процесі формування особистості і, як кінцевий результат, нації у цілому. Гідність виступає як елемент моральної культури, маючи певний морально-правовий характер національного конгломерату. З одного боку гідність виступає моральною цінністю, у наслідок чого, має саме безпосереднє відношення до моралі. Одночасно гідність має відношення і до права, оскільки захист гідності здійснюється на підставі свідомо розроблених і зафіксованих у законодавстві правових актів.

У сучасному цивілізованому світі гідність є однією з фундаментальних вартостей. «Хартія прав людини» у ХХ ст. окреслила поняття про гідність, як вищу значущість людини, незалежно від її раси, національності, статті, віку, соціального статусу.

Загальну декларацію прав людини було сформульовано, залучено і проголошено резолюцією 217, на третій сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року. Важливо, що її текст бере початок з визнання гідності людини: «Всі люди народжені вільними і рівними у своїй гідності та правах».

За радянських часів новели про право на гідність взагалі не було зафіксовано у Конституції 1936 року. Це не могло не позначитися на особливості тодішнього ступеню соціально-політичної, економічної і культурної зрілості суспільства. Пануюча пропаганда «волі вождя», сервільність «електорату», викривлена духовність під прапорами КПРС, віддзеркалювали низкий рівень правової культури на особистісному і суспільному рівнях. У свідомості правників перших десятиріч радянської влади, ідея гідності була або прихована, або скомпроментована уявами про дворянські чесноти, дуельні кодекси честі, співвіднесенням гідності людини з розмірами її багатства «при царє-батюшке».

Сучасний варіант новели про гідність у Конституції України було введено на V сесії Верховної Ради 28 червня 1996 р. у статті 3, де записано чорним по білому: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою цінністю». Деяким нетямущим «володарям держави і світу», доводиться настирно нагадувати цей зміст і, на жаль, на сучасному етапі державотворення, ціною крові українського народу, що вийшов на всесвітньовідому революцію Гідності. Проте, мітла не всіх поганців ще підмела з наших ланів. Гідність, це константа, що потребує постійної праці індивіда і суспільства.

Почуття гідності у відношенні між людьми і до самої себе, потребує визнання та управління такою моральною добродією, як справедливість і тому слушно буде визначити справедливість, як заповідь рівності між людьми, або всіх людей. Етимологія слова «справедливість» походить від лат. «*justitia*» – «юстиція», що означає її зв'язок з юридичним законом. Справедливість, що є одним з головних принципів регуляції відношень між людьми, аксіологічна по суті, і, у першу чергу, асоціюється саме з законом, як основною суспільною цінністю і головним громадянським надбанням. Отже, справедливість функціонує і у сфері моралі, і у сфері права, проте, там і там вона є субстанціонально різною.

Моральна істина передбачає рівність людей, які є моральними особистостями; тобто, в моралі рівність передбачає відношення до кожної людини з позиції того, що вона має право на моральний вибір, має свободу волі та визнання відповідальності за свої вчинки. При цьому, кожна, таким чином осмислена особистість, є неповторною, унікальною, невичерпною. Відносно права, тут визнається рівність всіх людей перед законом незалежно від того, знають вони закони, чи ні.

Поняття справедливості, як рівності людей, виникло ще у первісному суспільстві. Один з дослідників проблем справедливості – Поль Лафарг, говорив, що жага помсти та почуття гідності, є джерелом справедливості.

Від Аристотеля пішла традиція розглядати дві форми справедливості: справедливість розподілу і справедливість, яка зрівнює, нівелює. Справедливість розподілу є розподілом благ та обов'язків у відповідності з внеском кожної людини у загальне суспільне благо. Норми розподілу здійснюються суспільством, вони базуються на трьох принципах: «кожному – те ж саме, що і іншим»; «кожному – за заслугами»; « кожному – за потребами».

Справедливість, яка зрівнює людей, уявляє собою розподіл благ у суспільстві, коли не враховуються різниця між людьми їх внесок у суспільне «благо», тому і їх гідність. Інколи таку рівність називають «зрівнялівкою». Очевидно, що такого роду справедливість може пригнічувати почуття власної гідності, однак вона не залишає місця для заздрості та конкуренції. Тому оптимальним було б поєднання цих форм справедливості, до так званої «здорової конкуренції».

Головним для морального поняття справедливості, є повага прав і гідності людини, відповідно до якості виконання нею своїх суспільних обов'язків. Крім того, моральне поняття справедливості містить у собі вимогу не припускатися несправедливості, як по відношенню до себе, так і по відношенню до інших. Інакше, треба гідно виконувати свої обов'язки, і щоб була справедливість у відношенні до інших, саме тоді, завжди зберігатиметься почуття власної гідності.

Античні філософи сформулювали перед людством одне з самих складних питань у відношенні справедливості: чому слід віддати перевагу у ситуації міжіндивідуального конфлікту: – творити несправедливість, чи терпіти її? Сократ, у діалозі Платона «Горгій», висловився так: « Я не хотів би ні того ні іншого. Але коли б стало неминучим, або творити несправедливість, чи перенести її, я б надав перевагу, щоб її перенести». Мабуть, таке вирішення Сократом означеної ділеми, можна вважати виправданим для сумлінної людини. Замість того, щоб творити несправедливість по відношенню до інших людей, краще самому її витримати, тобто вибрати менше зло.

Як етична категорія, гідність аксіоматична, займає чільне місце у структурі моральної свідомості, оскільки вона стосується глибин внутрішнього світу людини і є основою моральної культури особистості. Поняття гідності містить у собі уяви про самоцінність індивіда, наскільки у нього якісно вибудоване особистісне «Я», та відповідально усвідомлена приналежність до людського роду. У почутті гідності акумульована самоповага особистості, неприпустимість зазіхань на її суб'єктивність, свободу. Право на гідність у сучасні часи, на даному цивілізаційному рівні, є невід'ємним атрибутом кожної людини, воно правомірно зафіксоване в різних міжнародних документах, і теоретично не підлягає дискурсу.

Специфіка гідності, як етичної категорії, в її імперативно-оціночному кшталті. Людина повинна вести себе з гідністю, тобто не принижуватися, не ставати дворушником, не впадати в сервільний стан і, відповідно, не дозволяти принижувати себе іншим людям, в якій б життєві ситуації вона не опинялась. Гідність, як лакмусовий папір, проглядається у тому, наскільки поведінка людини відповідає очікуванням спільноти, близького оточення, адекватна уявам про її статус та суспільну необхідність.

Антиподом гідності виступає марнославство та роздмухана самовпевненість. Кордон між самоповагою, моральним задоволенням від виконаного обов'язку та неадекватною самооцінкою дуже крихкий, а його порушення пробуджує напругу у стосунках, руйнує звичайний моральний клімат. Марнославство не є тотожним впевненості. Нормальна, здорова самовпевненість, як правило, стимулює людину до реалізації своїх вдач в професійній сфері, або в сфері міжлюдських, гуманітарних, фахових відносин. Ідентичні ситуації досконало, професійно досліджувалися у філософії моралі, в практиці психології, педагогіки, в результаті чого були напрацьовані різні модуси їх вирішення, особливо практикується вдосконалення вміння реально оцінювати себе, свої можливості, потреба вчитися дивитися на свої дії

«збоку», з позиції суспільного досвіду. Як правило, до активних дій особистість особливо спонукає необхідність повернути втрачену самоповагу.

У практиці морального досвіду виділяють жіночу та чоловічу гідність, національну, професійну гідність, особистісну гідність тощо. Жіноча гідність – це усвідомлення своєї цноти, абсолютної жіночої привабливості і необхідності у вищій природній справі продовження роду. Це не, напрацьовується, не натреноується, не заслуговується – це даність споконвічна. Не треба плутати з самооцінкою та впевненістю у собі, як якість, що залежать від працелюбності, обставин, вдачі чи невдачі у особистому житті. Щодо субстанції гідності – вона загальнолюдська і незмінна. Гідність – це головна святиня і для жінки, її репутації. Останній чинник, у наші насичені, бурхливі інформаційні часи, значно похитнувся, більше цінуються ділова репутація, ніж моральна, яка, втім, не порушує кордони дозволеного у суспільстві, або власному оточенні. Перевіряти репутацію зараз важко тому, що її легко знівечити в інформаційному омуті інтернету. Стримуючий чинник – самоповага.

Самоповага «стоїть на трьох китах»: поважанні себе, респекту до інших та відповідальності за свої дії і життя. Повага до себе передбачає певну складову духовних якостей, (як підмур'я, це десять християнських Заповідей), вірність собі та своїм принципам, респект свого тіла, духа, займаемого простору. Жінка особливо, як статусна мати людства, не повинна дозволяти собі забруднювати своє тіло і свій внутрішній світ, ховатися за цигарками, алкоголем, наркотиками, химерами, розлюченістю.

Це означає окреслення певних меж для оточуючих, які вони не повинні порушувати, поважаючи характерологічну особистісну вірність, як можливість бути собою. Повага до інших передбачає ті ж норми та побажання, якими ми користуємося на власний рахунок. Для нас повинні бути автономними їх тіло, душа і простір, і ми також не повинні порушувати меж її особистісного існування, це апіорі. Відповідальність передбачає, що ви усвідомлюєте, що все, що відбувається у вашому житті – це справа ваших рук та ваших думок. Ви нікого не звинувачуєте, не перекладаєте відповідальності за свої вчинки та дії, і не вважаєте, що хтось, а не ви, відповідатиме за ваше щастя. Саме такий рівень відповідальності несе доросла жінка. Гідність передбачає вміння радіти, сміятися, плакати, захоплюватися, кохати, бути природною. З гідністю приймати подарунки та компліменти, вірити у свої мрії, мати бажання, захоплення та інтереси, здатність насолоджуватися собою та життям.

Чоловіча гідність – це об'єктивна цінність особистості, яка не пов'язана з визнанням суспільством. Гідність чоловіка, як сильної статі, це внутрішня впевненість у цілісності і цінності, яка надається при народженні, але обирається і виховується власним коштом. Ти народився людиною і маєш основу бути гідним.

Гідність, взагалі, це розмір вашої поваги до самого себе і поваги до оточуючих. Це форма вашої прихильності або роздратування тим, що відбувається навколо. Гідність і є вродженою, втім, це зовсім не означає, що вона очевидна. Чоловік повинен проявляти свою гідність, яка розкривається у принциповості, чесності, справедливості до інших та вимогливості до себе, скромності, у прагненні бути цілісною особистістю, на яку може покластися і суспільство, і сім'я.

Національна гідність – це розуміння місця і ролі своєї нації у розвитку інших культур та світової цивілізації. Розкривається як почуття гордості за свій народ, любов до своєї культури та історії, мови, відповідальності за сьогодення та майбутнє своєї нації, здатність репрезентувати свою націю перед іншими народами. Поняття національної гідності дуже близьке до патріотизму.

Патріотизм ([фр. *patriotisme*. Преданність и любовь к своему отечеству, своему народу.) Це, насамперед, гостре почуття любові і відповідальності, яке свідчить людині, що рідні лани і люди, їй найзрозуміліші і найрідніші. Серед них вона живе і з ними вона пов'язана душею і тілом, тому саме вони вимагають найщирішої уваги, бо почуття вітчизни, рідної домівки и власної родини, ще ніхто не відміняв. Та це завжди буде марною справою, птах захищає своє гніздечко до останнього. Ми відповідаємо за Батьківщину, тому що в царині відповідальності

перед людиною саме батьківщина – та субстанція, за яку відповідати доводиться нам. Така відповідальність зараз особливо важлива. І не тому, що комусь воліється заважати і тим самим доводити свою значущість. Трапляється, трапилось захищати свою домівку, своїх синів від брата-супостата! Каїн, навіщо ти вбив свого брата Авеля?! Вкрай хвора ситуація ворожнечі між людьми однієї віри і майже одного способу життя. І все це братовбивство з примхи купки спаяних награбованим бандитів. Отже – патріотизм, це почуття особистої відповідальності за рідних, це пряме і гостре почуття власної гідності, яку намагаються розчавити, принизити вороги, забаганками пахана з кооператива «Озеро».

Людська гідність, це абсолютна цінність людського роду, як такого. Перш за все, це закодовано у біологічному матеріалі людської істоти, з усіма її потребами, загальними для всього людства. Фізичне насильство, пригнічення, збурює людську гідність, так, як воно збурює та схиляє до опору звіра. Але, крім цієї загальної сфери, в якій біологічна істота не вільна, є у кожній людській особі більш або менш вихована, напрацьована сфера того, у чому вона детермінована, як *Homo sapiens*, як розумна, керована соціальними нормами особистість. При всьому цьому, індивід повинен залишатися вільним, свободним, тобто завжди окремим і «іншим», зберігати свою індивідуальність, необхідну для розвитку суспільства. Завдання це не з простих і легких. Всі ми пам'ятаємо мудрий посил, що найважча влада, то влада над собою.

Людина є і духовна монада – особистість. Як особистість, вона не терпить морального насильства над своїм внутрішнім світом, в якому, реалізуючи свою свободу – свободу бути тим, чим вона є – індивідуальність захищає, як мінімум, власну унікальність. З певного часу духовного і статевого розвитку в особі з'являються категорії інтимного, власної справи, смаку, приватного життя; і все це аксіологічні складові, що накопичуються в особистості і торкаються, насамперед, її. Усе її несхоже, незрозуміле, непередбачуване і можливо на сторонній погляд, не виправдане або дрібне, стає для неї важливим і недоторканим, інколи, – невідконтрольним, невідзвітним, з чим суспільству доводиться працювати різними школами і інститутами. Особиста гідність – стрижень здорового суспільства у самому адекватному сенсі цих слів.

Отже, особиста гідність – це абсолютна цінність. І не тільки нашої фізичної природи, що вимагає зовнішньої свободи від будь-якого фізичного насильства. Недоторканість внутрішнього ества потребує свободи внутрішньої, від будь-якого примусу, морального у тому числі. Сфера проживання особистості – сім'я, громада, соціальне середовище, – вимушені враховувати взаємні інтереси, щоб мати можливість охорони власного інтересу. Обов'язок кожного, у цьому колі, виявляє природні межі і відстоює їх. Будь-яке вторгнення, насильство; між навіть близькими людьми, без дозволу, як правило, приводить до конфліктів, непорозумінь. Але це тема девіантності людської поведінки, вона вимагає приватних досліджень.

Обставини і складові тлумачення людської чи особистісної гідності, залишаються не до кінця зрозумілими, якщо не звернути увагу на те, що, крім прямого насильства чи можливого небажаного вторгнення до кожної сфери, є опосередковане, приватне, психологізоване. У соціальному осередку особистість спокушає, принижує або прямо заперечує себе і власними вчинками. Нас не завжди дисциплінує ідея статусу. Ми говоримо про цінності, усьому протидіє ціна. Отже, гідність – це невд'ємна та безмежна цінність кожної людини, на відміну від тієї певної «ціни», яку їй призначає і перепризначає суспільство. Людська гідність автономна від ієрархічної соціальної гідності і тому її синонім – особистісність.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що людська гідність складається з особистого, як обов'язкової потенції, що повина бути шанована і залишається при особистості навіть тоді, коли сама особистість нею не користується. Реалізована гідність заявляє про себе тим, що індивід її цінує, як місію неповторної особистості в універсумі, і сам здатен плідно користуватися свободою залишатися собою.

Отже, почуття власної гідності – це моральна чеснота, яка полягає у тому, що особиста гідність людини досягла досконалості. Гідність, як субстанція, досягла того рівня

самосвідомості, коли свідомість особистості розуміє і використовує власні права, пам'ятає про обов'язок їх захищати. Коли людина відчуває, що закон може визначати лише правила її сумісного з іншими життя, але не цілі її життя, суспільство не наказує у що належить вірити, чим займатися – індивід практично відчуває особисту гідність. Наглядно цю тезу проілюстрували події на Майдані під час Революції Гідності

Здавна, гідність громадянина певної держави означала право на прихильність цієї держави у разі визнання та використання її законів. Громадянина неможливо було безкарно вбити чи пограбувати. Чужинця, клошара, раба або пересічного іноземця – у принципі, можливо було скривдити. Раба захищав лише статус чиеїсь власності, іноземця – статус офіційного візитера. В окремих випадках «малоцінності» гостя, він міг розраховувати лише на мінімум співучасті. Взагалі, «громадянська гідність» асоціюється з готовністю людини відстоювати свої законні права.

Духовний прогрес людства вніс у розуміння громадянської гідності значні корективи. Законні права стали розумітися як права природні, тобто як такі, що визначаються не державною владою, а виключно природою людини і складають основу її особистої, як невід'ємної та абсолютної людської гідності. Це, теоретично, означає, що все, що не суперечить у законодавстві природнім правам, або «правам людини», може бути визнаними законним. Кримінальні закони (кодекс, в кожній державі свій), можуть бути віднесені до правопорушників. Правосвідомість – це свідомість природних прав. Юридична обізнаність свідчить про інтелектуальний рівень особистості, а не про гідність.

Громадянська гідність людини – це її почуття власної гідності, що відстоює себе на державному тлі, вимагаючи від самої держави участі і захисту. Правосвідомість, як глибоко особисте почуття своїх та чужих об'єктивних природних прав, наповнює кожного почуттям власної гідності. Готовність підкорятися будь-яким, навіть несправедливим законам – це готовність принижуватися, підкорятися не справедливості, а владі. Це і є сервілізм. (СЕРВИЛИЗМ [фр. servilisme < лат. servilis рабский]. Раболепство, прислужничество, рабская угодливість.). Громадянська гідність – протилежність рабській психології.

Етичні категорії гідності та честі займають раритетне місце у структурі моральної свідомості, вони торкаються глибин внутрішнього світу людини, виступають основою моральної культури особистості.

Чесць, як категорія етики, це моральне відношення людини до самої себе і справедливе відношення до неї з боку суспільства, оточуючих, коли моральна цінність особистості пов'язана з її моральними заслугами, з конкретним суспільним статусом, родом діяльності та визнанням моральних і професійних досягнень (чесць вченого, вчителя, підприємця, офіцера, лікаря тощо). Чесць аналізувалася в етиці Ксенофонта, Сократа, Платона, Аристотеля. Так, Платон вважав чесць нерозривно пов'язаною з правом. Втрата честі повина була нести за собою і втрату всіх прав. В «Етиці» Аристотеля підкреслювалася важлива роль, яку відіграє чесць та безчесць в житті кожної людини. Чесць, славу він відносив до найвищих благ. Поняття «честі» розглядалося в працях Г. Гегеля, А. Шопенгауера, О. І. Герцена, Г. С. Сковороди та багатьох інших. Чесць – це оцінка людини з точки зору норм соціальної групи. Чесць і гідність тісно пов'язані. Однак на відміну від гідності, що ґрунтується на визнанні рівності всіх людей, чесць оцінює людей диференційовано. Втім, це тонке і спірне судження. Гідність без честі – це абсурд, або чиясь хвороблива фантазмагорія. Підставою гідності людини є її автономія. Держава запов'язана не втручатися у сферу діяльності особистості до тих пір поки вона не переступить закон. З поняттям честі пов'язані обов'язкові для членів певної спільноти правила, погоджувати свою поведінку з вимогами групової моралі, жорсткими стандартами табуованої поведінки, які одержали назву «кодекса честі».

В моральній практиці гідність реалізується через такі добродії як ввічливість, порядність, чесність, скромність, вимогливість до себе, самовладання, витриманість, благородство. Еталоном порядності, моральної досконалості вважається благородство. Г. С. Сковорода неодноразово його називав «аристократизмом духа». Благородство – якість не

вроджена, вона набувається у процесі соціалізації, виховання та самовиховання. Теза спірна, думки з цього постулату різні. По аналогії – дитині мільйонера легше стати мільйонером ніж кому-небудь іншому. Стан і статус мають безпосереднє відношення до реалізації моральних якостей особистості.

В межах однієї і тієї ж моральної системи, різні добродієвості відображають різні сторони добра. Так, добродієвостями є одночасно мужність, доброта і строгість, щедрість і бережливість, справедливість і шляхетність. Добродієвості не просто надані людям, а виховуються в їх поведінці, яка, інколи набуває девіантних рис. Кожне суспільство і кожна культура напрацьовує низку прийомів, які допомагають сформувати у членів співтовариства шановані моральні якості, необхідні для функціонування та розвитку суспільства у цілому. Для усвідомлення морального сенсу добра, важливо відрізнити його від поняття користі. В етиці існує утилітарно-прагматична традиція, яка ставить знак рівності між добром і практичною користю. У відповідності з цими поглядами, добро є все, що корисне. Тобто все, що відповідає задоволенню будь-якої потреби людини. Корисне те, що приносить нам задоволення, насолоду. Але це лише шаблон якості процесу добродієвості.

В моральній свідомості добро – це те, що є добром для всіх, для кожного індивіда та людства, як цілого. Зрозуміло, таке добро дуже абстрактне в світі, де постійно виявляється конфлікт, боротьба потреб, бажань, інтересів. Тому поняття добра, як спосіб оцінки поведінки людини, виступає у формі вищої цінності. В релігійній моралі – це єднання з Богом, спасіння душі, широкердне відношення до інших. За межами релігії, вищими моральними цінностями є гуманність, справедливість, любов.

Вищою моральною цінністю є самоствердження особистості, що розуміється як її гармонійна взаємодія зі світом, моральне здоров'я, творчість, культура потреб і споживання, соціальний тонус. Вищі цінності конкретних людей і конкретних культур різні, але у високій моралі -- добро завжди залучає до себе лише такі орієнтири, які єднають людей одного з одним і з універсумом, як цілим. Чисто егоїстичні цінності не можуть бути моральним добром. На цю обставину неодноразово звертав увагу І. Кант. Навіть там, де цінності не пов'язані з матеріальною користю, а виражаються у прагненні до абсолютної унікальності чи індивідуальної самореалізації без врахування потреб інших, вони не можуть бути визнаними лицарськими. Людина, яка зробила вищою і незаперечною цінністю власну унікальність, ніколи не поступиться нічим, заради мети, не поступиться уявою про себе, вона завжди буде кохати тільки своє, незрівняне «Я». Ще одна особливість, яка якісно відрізняє користь від добра.

Зло – морально-етична категорія, яка за своїм змістом протилежна добру. У моральній свідомості суспільства поняття зла виступає у найбільш узагальненому вигляді уявлень про аморальне, те, що суперечить вимогам моралі і заслуговує осуду. Негативні якості (такі як мізантропія, обман, віроломство, малодушність, тощо) погано впливають на людські взаємовідносини.

Якщо добро асоціюється з життям, процвітанням та благоденством для всіх людей, то зло – це те, що руйнує життя та добробут людини. Зло – це завжди знищення, приниження. Зло завжди деструктивне. Воно веде до розпаду, відчуження людей, вносить дисгармонію у суспільство, у внутрішній світ особистості, руйнує базові орієнтири людського життя.

Отже, добро і зло в етиці інтерпретуються як особливого роду цінності. Але ці цінності не відносяться до природних чи стихійних. Те, що відбувається в природі, саме по собі, стихійно, може мати позитивні чи негативні наслідки для людини. Але такі стихійні явища і події самі по собі не мають відношення до того, щоб оцінюватися в поняттях добра і зла, вони невіддільні і знаходяться по ту сторону добра і зла. Добро і зло, як моральні поняття, характеризують навмисні дії, що здійснюються вільно, це наші вчинки. Моральним добром і моральним злом називають те добро і зло, яке здійснюється при безпосередній участі людини.

В проблематиці етики виділяють ще й інші категорії, які фіксують різні складові моральної сфери дійсності; наприклад, дружба, щирість, каяття, сміливість, вимогливість, прихильність

та свобода особистості. Однак, завдання та об'єм статті, не дозволяють в належній мірі опрацювати ці категорії.

У загальному сенсі, свобода особистості уявляє собою внутрішній стан людини, її вільність, незалежність, суверенність, можливість розпоряджатися собою, своєю долею, самостійно визначати власні вчинки, діяти на свій розсуд, на підставі власного вибору лінії поведінки серед реальних можливостей. Мається на увазі розумний вибір, як здатність приймати рішення на підставі розуміння обставин. Свобода є можливість робити все те, що не надає шкоди суспільству, громадянам. Вона направлена на задоволення людьми своїх інтересів, бажань, прагнень і потреб матеріального, політичного, соціального, духовного, культурного та іншого характеру, звичайно, в межах дозволеного, того, що не суперечить нормам моралі.

За вислівом французького філософа Ш. Монтеск'є, свобода – це право робити все, що дозволене законом. Так розкривається суть свободи у французькій декларації прав людини і громадянина 1789 р. Там свобода визнана одним з природних, невід'ємних, дорогоцінних та священних прав людини. Аналогічні посили зафіксовані і в пізніших Європейських і Міжнародних документах. Зміст цих документів свідчить, що головною метою є досягнення кожною людиною максимуму свободи та гідності і суспільство зобов'язане сприяти розквіту фізичних, розумових та духовних здібностей кожної особи.

До переліку основних свобод відносять акти, в яких закріплені індивідуальні свободи, а саме: свободу від насильства, жаху, нестатку; свободу слова, думки, совісті, релігії та переконань; свободу спілкування та висловлення своїх думок; свободу пересування та місця проживання; свободу праці та мирних зібрань; економічну свободу, свободу розвитку своєї особистості, свободу творчості тощо.

Для цього вільна людина повинна інтелектуально і морально збагачуватися, постійно розширювати та поглиблювати свої знання, реалізувати свої творчі здібності, оскільки втілення свободи у реальність, її розвиток, залежать від якостей і розвитку особистості – носія свободи. Свобода і гідність вищі у ерудованої, ініціативної, морально стійкої і розвинутої людини. За Гегелем, свобода є найвища вершина, саме цінне і саме гідне в людині. Взагалі, на мій погляд, гідність, як свобода, це цивілізаційна фішка.

Свобода – це цінність не в потенції, не в статиці, а в дії, динаміці в активній, відповідальній діяльності людини, що базується на усвідомленому виборі. Як підкреслював В. Є. Давидович, там, де немає активної діяльності, яка направлена на досягнення ідей, на переборення перешкод, що стоять на шляху до мети, там немає місця свободі. Для фактичної свободи недостатньо усвідомлення необхідності свободи суспільством. Її визнання – це гарантування свобод державою законами, прописаними у Конституції, а також сприйняття необхідних умов в суспільній практиці.

Дійсна свобода передбачає наявність необхідних соціальних, політичних та економічних умов для реалізації людиною своїх можливостей. На жаль, сьогодні, по великому рахунку, немає жодної країни, де була б гарантована повна, зріла особистісна свобода. Економічно, політично і соціально, належним чином, свобода бути самим собою – не захищена. Існує багато причин. Зупинимося на деяких з них.

Військові дії на Сході України, що завдають фізичних, моральних і матеріальних втрат державі і суспільству. Насильницькі злочини проти особистості, прав і свобод людини; безробіття, злиденність, голод і т.д. За останніми даними в Україні нараховується біля 1,2 млн. безробітних, біля 60% населення живуть на межі жебрацтва. До 7 млн. чоловік змушені виїжджати за кордон в пошуках роботи. Майже 8 млн. громадян фактично зубожіють. Переважна більшість українців не вільна у силу злиденного існування. Суспільне благо злісно потерпає від корупції. Біля 80 відсотків населення країни і 90 відсотків підприємців доводиться, або доводилося приймати участь у корупційних схемах. Сьогодні корупції піддані практично всі життєво важливі сфери діяльності держави: ЖКХ, охорона здоров'я, освіта, правоохоронна, фіскальна, таможена, судова. Корупція у нас з великими кишнями, що

включають відвертий рекет з боку державних структур, грубо порушують права громадян України. Вона досягла в країні небачених розмірів, «пышних форм», як щічки у нашої влади, перетворилася у суттєву загрозу національній безпеці.

Все це говорить про те, що народний сплеск гідності і свободи під час Революції гідності 2014 року поступово втрачає свій життєдайний потенціал. Очевидно, що розвиток високих моральних якостей наших громадян та повнота їх включення у сферу людської діяльності знаходяться у прямій залежності від правових кроків влади та активної свідомості населення. Очевидно, що забезпечення та захист гідності, честі та свободи у нашій реальній дійсності поки що не стали першочерговою державною справою. Гідність та честь забезпечуються і досягають якості і вищого ступеню свого розвитку тільки в умовах зближення об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Поняттям гідності вагітна мораль всіх людських спільнот. Уяви про цінність людини, як високоактивної особистості, вимагають шанобливого та доброзичливого відношення, визнання її свобод на самовизначення та рівність у правах з іншими. Одночасно, суспільні інститути, держава, повинні сприйняти виховання у людини самоконтроля, в межах вимог суспільства, навчати відповідальному відношенню до самого себе. Моральна цінність гідності особистості орієнтується не на матеріальний добробут та успіх, не на зовнішні ознаки, а на внутрішню самоповагу, на визнання принципів істинної людяності, на добровільне слідування їм, завдяки свободі волі та власним талантам і здібностям. Гідність – це дарунок, який дає собі особистість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аренд Х. Ответственность и суждение / Х. Аренд. – М. Изд – во Института Гайдара, 2013. – 352 с.
2. Банделадзе Г. Д. О понятии человеческого достоинства / Г. Д. Банделадзе. – Тбилиси : Рустави, 1979. – 107 с.
3. Загальна декларація прав людини//Права людини: Збірка міжнародних документів. –М., 1986. – С. 22
4. Давидович В. Е. Социальная справедливость: идеал и принцип деятельности / В.Е. Давидович. – М.: Изд-во Полит. Литературы, 1989, - 255 с. (Личность. Мораль, Воспитание)
5. Марсель Г. Быть и иметь / Г. Марсель. Новочеркасск, 1994. – 160 с.
6. Платон. Соч. В 3 т. Т.1. М., 1968. – С.287.
7. Фромм Э. «Иметь» или «быть» / Э. Фромм. – М., 2008. – 314 с.
8. Цибра М. Ф. Метанойя: Філософсько-етичний аспект: Монографія. / М. Ф. Цибра – Одеса: Астропринт, 2006. – 240 с.
9. Цыбра Н. Ф. Самоутверждение личности: Социально-философский анализ: Монография. / Н. Ф. Цыбра – Киев; Одесса: Выща шк. Головное изд-во, 1989. – 192 с.
10. Эко У. Пять эссе на темы этики / У. Эко. –СПб.: Симпозиум, 2000. -160 с.